

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pōli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 2. marca 1859.

Iz lastne skušnje vsake baže nekoliko.

7. list letošnjih „Novic“ priporoča koristnost laške repice.

Tudi jez poterdim hvale vredni sad za živinorejo zatega voljo, ker le malo dela potrebuje, pa večidel dober pridelek donša. Kar se hranila repice tiče, je zato treba, jo v zemlji pustiti, dokler se za klajo ne potrebuje, ker v hramu grozno naglo gnjiti začne; pa tudi spomladi, če se v suh, zračen kraj spravi, se v kratkem času, ker je zeló vodena, tako vsuši, da je kot morska goba. Kar repico za človeški živež zadeva, je preveč kuhana premeška, malo kuhana, pa z jesihom in oljem narejena, je celó takošna kakor je zelena. Živini se sama pokladana tudi kmalo priskuti, tedaj jo je treba z drugo klajo mešati.

Zakaj da unidanji zastavek repico v jeseni saditi svetuje, ne morem razumeti; jez jo že od leta 1840 sadim, tedaj 18 let, pa le spomladi ravno tisti čas kakor krompir, in se mi je vedno dobro obnašala. Tudi po mojih skušnjah ni res, da repica plitvo pod zemljo sad dela in da se ne sme na debelo osipati. Jez sem se po večletnem obdelovanju prepričal, da če je sad repice plitvo pod zemljo, se ne zredí debel, temuč ostane droban in sicer kakor drobne in srednje hrušice, nižje, v rahli zemlji 6 do 12 palcov globoko, pa tako rogljate kepe napravi, da so po možki pesti debele in še debelejše.

Pridelujem repico že več let zmiraj na enem prostoru, na svojem tesarskem dvoru. Kdor se resnice mojih besed prepričati hoče, naj pride k meni, kadar hoče.

Neki tukajšen kupec je imel predlanskem naročilo več laške repice za seme nakupiti; dal sem mu je 12 mernikov ta kup, kakor jo je drugim plačeval, namreč po 22 grošev mernik.

Spomladi 1858 smo jo 51 mernikov nakopali; koliko da je bo letos, bomo še le vidili; rastla je lepo, stebila so bile 6 do 9 čevljev dolge, le nekoliko premalo se je je pri osipanju potergalo; zatega voljo je bila pregosta. Letos bom k temu prostoru, kjer je do zdaj rastla, še toliko novega prostora privzel.

Zdaj pa še nekoliko od repe.

„Novice“ so preteklo jesen batve omenile, da bo berž ko ne repo ravno tista bolezen napadla, ki je dozdej krompir napadala.

Kar se moje skušnje utiče, ni bila pretečeno jesen samo repa bolna, temuč tudi pesa in korenje; zakaj maloktera oblica se je dobila, da bi ne bila vsa lisasta in grintova, delj časa, ko so ti sadeži ležali, gerji in slabši so bili. To je bil po mojih mislih vzrok, da so ti sadeži preneglo gnjili.

Mi smo te sadeže deloma namerznjene, deloma pa tudi izpod snega domú spravili. Prepričan, da mi bo posebno repa v kratkem času sognjila, sem jo ukazal na mašini, ki se ji pravi repni drobač (Rüben-Wolf), toliko zdrobiti ali na drobne kosce stergati, kolikor smo posode imeli. Blizo 60 veder smo je natlačili in jo kisati djali, ostalo smo pa, dokler je je kaj bilo, vsaki dan proti drobili, med rezanco mešali in

kravam pokladali. Zdaj se pa, ko je frišna repa pošla, kislá med rezanco meša, in reči morem, da jo krave prav rade jedó. Tako ravnanje, mislim, bo za naprej koristniše, naj že repa gnjije ali pa ne, že zatega voljo, ker se za repo manj prostora potrebuje, in če je zribana, je tudi dobro spravljena.

Zdaj pa še eno, ker že ravno od gospodarstva pišem. Kupil sem namreč od gosp. Skaleta, kovaškega mojstra na Poljanah v Ljubljani, mašino za rezanco rezati. Pa kaj pomaga, posebno pri naših poslih, ki vse to, kar še niso vidili, ali s čimur še delali niso, vse le za „gospôške“ zmišljeje in otročarije imajo? Dekla je mislila, da, če krave ne bojo zmiraj polne jasli merve imele, in je dobro polovico pod noge ne bojo zlekile, morajo vse lakoti počepati; hlapcu tudi to in uno pri mašini ni bilo po volji, posebno ker mu je prepočasi rezala. Popustil jo je, in je jel zopet na stari trugi dergniti, pa jez sem ga silil, da mora na novi rezati in sem tudi sam na nji rezal. Tako sta se sčasoma hlapec in mašina sprijaznila, in zdaj gré prav dobro spod rok, in hlapec je dobil veselje do rezanja. Škoda, da je truga premajhna in da se premalo va-njo na enkrat naložiti more; zakaj vkladanje vselej več mudí kot rezanje. Če bi se pa truga večja naredila, bi mogli tudi noži dalje seči in kolo večje biti, potem bi bilo pa za eno osebo pretežko jo goniti. Toda ima ta nova mašina pred staro spet to dobro prednost, da se dá na nji zlo drobna merva rezati, če se le enmalo slame v dnu truge dene, kar po navadni ne gré; za krave pa je preslamnata rezanca, če družega poboljška med njo ne dobijo, prepusta, in ne dajo ne mleka ne dobrega gnoja. Res je, da ta nova mašina z dvema nožema za krave prekratko rezanco reže, pa temu se lahko pomaga. — Vzel sem en nož preč in rezanca je bila koj na pol dalja, nareže se je pa v tistem času ravno toliko, kot z dvema nožema; zakaj mašina vleče slamo in s slamo tudi mervo v eno mer naprej, če je eden ali pa več nožev v kolesu.

Opomniti moram pa tiste, ki še niso te mašine vajeni, da se mora na dnu truge vselej nekoliko slame položiti, in sicer tako, da prva pest spredaj k valjerjem in še enmalo nad nje pride, druga in tako naprej pa tako, da za eno ped na prvi leži, na to se toliko merve ali pa detelje naloži, da je truga polna in še z verhom, valjar že s časom ko pod njo pride, skup stisne, po tem takem truga naložena vse lepo pod valjarje in nože naprej vleče, vse eno, ali je merva dolga ali kratka; na mervo ravno slame treba ni, če se pa hoče več slame v rezanco porabiti, se pa tudi poverh sena slame dene.

Zdaj nam gré vse po volji. Krave ne dobivajo ne bilke več cele merve, ampak samo rezance. Tako se more tudi vsa zelenjad, trava, detelja in druga šara na zgorej rečeno vižo zrezati; tako živina vse do drobca povžije.

Do Božiča smo kravam po 5krat na dan merve ali kaj družega dajali; zdaj pa le po 3krat pokladamo, to je, zjutraj po 2 ali 3 škafe, opoldne po 2 in zvečer zopet po 2 ali 3 škafe vsaki kravi; brez vsega pomišljeja se pa vsaki kravi toliko dati mora, kolikor na enkrat pojesti hoče.

Opomniti moram, da se ob teh 3 brišnih ne sme živini na enkrat toliko dati, kolikor potrebuje, zato ker se ji, če ima kup pred sabo, priskuti in še dobre piče jesti noče; če se ji pa to, kar ima na eno objed dobiti, vsakrat po 2 ali 3krat predloži, zaporedoma rada je in se nič ne potrati. Hlapec ali dekla se bota v kratkem prepričala, koliko da vsako živinče na enkrat klaje potrebuje, in té mere se mora zvesto držati, če hoče, da bo živina zmiraj rada jedla in se dobra ohranila.

Na to vižo se živina vsakokrat dobro najé in ima tudi dovelj časa, to kar je povžila, prezečiti, in dobí sopet veselje za jéd. Žeje živina ne sme nikoli terpeti; vselej se mora pred in med kladenjem napajati, in sicer vedno toliko pijače imeti, kolikor piti hoče. Živino morebiti večkrat zatega voljo napenja, ker ji pijače manka. **Juri Pajk.**

Jezikoslovne stvari.

Odloček iz slovenske sintakse.

(Konec.)

Ta svojina pa obsega sledeče posebne razdelke (po katerih hočemo tudi niže razverstiti nekoliko dotičnih primerov), namreč: 1. pravo lastino, prirojeno, kakor so telesni deli, ali pridobljeno (ves imetek); 2. lastnosti in zmožnosti telesne in dušne in druge posebnosti; 3. narurne, pravne ali djanske razmere med ljudmi, po katerih drug drugemu pripada, in 4. delanje v širocem pomenu in izdelke vsakega človeka, ali pa stan, v katerem se nahaja, in posame prigradke, ki se mu pripetijo.

Primeri k 1): Ivanova noga; — deklini lasje; — gospodarjeve oči (konja goje); — ljudske roke (manus hominum, Men-chenhände); — hlapcova srajca (das Hemd des gedachten Knechtes); Micine koze; — hudičeve zaderge; — ogerska dežela (provincia Hungarorum); — gosposka suknja; — angeljski kruh (panis Angelorum); — Turčinovo ime; — kravin in nasproti kravji rep; volovsko ime; — ptičje gnjezdo;

k 2): očetovo zdravje; — slava črnogorska; — Salomonova modrost; — Božja resnica; — konjičeva berzina;

k 3): Tomažev oče; — kmetov sin; — mescova mati (v pravlici); — kerčmarjev dolžnik; — Petričevi hlapci; knez serbski; ženina priča (Zeuge der gedachten Frau); — bratov učenik; — ptičji kralj; — ovčji pastir; —

k 4): Markovo pisanje; — županova spriča; — cesarska obljuba; — turške vojske; — Božja pomoč; — ženska bolezen (Frauenkrankheit); — sinovo rojstvo; — sestrina smert; — račji hod, rakova pot; — kozje mleko; — mavrino rjojenje itd.

Znano je in tukaj ni treba dalje razlagati, kje se rabi prilog na ov ali in, kje na ji ali ski; pristavim naj samo, da se to pogostoma ravna tudi po misli govorečega; na pr. beseda človek utegne pomeniti ali posebnega edinca tega rodú ali pa tudi ves rod človeški; ravno tako orel ali posebnega ptiča te verste ali pa tudi vso versto, ker rečeno od enega velja tudi za vse druge; zato ne bo napčno reči: človekova (namesti človeška) dolžnost proti Bogu; ali: orlovo pérje za Adlerfedern; vendar pri besedah, ki pomenijo živali, premagujejo prilogi s končnico ji in ski; kajti potreba prilogov na ov in in je tu sploh redkejša, v pravlicah pa navadnejša.

Zastran besed, ki pomenijo žive stvari, velja pravilo, da se ne smejo v rodivniku brez pristavka samostavnim imenom pridevati.

Vendar se nahajajo v vsakem slovanskem narečju pogreški tudi zoper to pravilo; že Dobrovsky navaja v česki slovnici, toda samo dva taka primera; namreč: syn Marye in syn človeka; tudi v serbskih pesmih dobivamo podobno, na priliko: Berže ide dvoru Ljubovića; — Pod tananu Smiljanića kulu; — Da pokrade konje Jugovića; Muž je branić žene i djeteta itd., in Berlić celó uči v svoji

slovnici (po napčnem), da je: Berlića gramatika pravilneje od: Berličeva gramatika. V poljskih in ruskih knjigah pa se pisavci celó ne derže rečenega pravila.

Kakor pa ima rodivnik za sabo kak dodatek, kak stavek po nanašavnem zaimenu (ki, kateri) pritaknjen, ni več dopuščeno, spremeniti ga v svojivni prilog, na priliko (2 Tim. 12, 26.): In da bi se iztergali iz zaderg hudiča, kateri jih derži vjete; — (Razod. 15, 17), sedem zlatih kup polnih jeze Boga, kateri živi od vekomaj do vekomaj; — to so besede Očeta, kateri me je poslal itd. — Toliko od imen živih stvari in od svojivnih prilogov.

Kar se pa tiče samostavnih imen, ki pomenijo vse druge ne žive reči, in iz katerih se, kakor v vsakem drugem jeziku, večidel tudi izpeljujejo prilogi, pa ne svojivniki, hočemo jih razdeliti na dve versti: na imena telesnih ali čutnih reči, in pa na zgolj umne reči (abstracta).

Za večino besed druge verste (zlasti pa za besede na ost, st, stvo, ki po večjem nimajo množnika, kakor tudi za zborne besede) velja pravilo, da se njih rodivniki ne spreminjajo v priloge, marveč da se pridevajo drugim samostavnikom, bodi s pristavkom bodi brez pristavka.

Na primer: jarem sužnosti; — beseda resnice; — knjiga oproščenja (serb.); ruka pomoči (serb.); jez sem kruh življenja; — solze radosti; — vzrok žalosti; — želje mladosti; učenik mladine; začetek modrosti; moč lepote; kolo sreče; lepota nature; — kakor otroci svetlobe hodite (Efez, 5, 8); Janez je oznanoval kerst pokore v odpuščenje grehov (Mark, 1, 4, po Vuku: krštenje pokajanja za oproščenje grijeha); čas vojske, kuge, lakote, žetve itd. V teh primerih se morda (pa ne vselej) stavek dá drugači zasukniti, ali s prilogom se rodivnik ne more nadomestiti, ker ali tacega priloga ni ali če je, dobiva rad kak drug pomen, kakor: veren, srečen, radosten, žalosten.

Še spadajo sem glagolski samostavniki (subst. verbalia), izpeljani zlasti iz glagolov, ki hočejo imeti toživnik ali četerti padež. Kakor se glagol spremeni v samostavnik, nastopa namesti četertega drugi padež (rodivnik), na katerega prehaja delanje v glagolu zapopadeno, na pr. zidanje hiše; vstvarjenje sveta; priti k poznanju resnice; učenje pisma; vladanje države; pisanje pripovedek; rožljanje mečev; pitje vina; hvala krompirja. Če bi se s takošnim glagolskim samostavnikom zaznamovala tudi oseba, ostaja samostavnik druge (ne žive) reči, na katero prehaja delanje v rodivniku, kakor: Stvarnik nebes in zemlje; — vrednik Časa, vrednik Lumira, Nevena; učenik narodov (2. Tim. 1, 11, po Vuku: učitelj neznabožaca), odrešenik sveta, pa tudi: zaničevavcom pevcov. Nasproti pa se besede, ki pomenijo čas in razne njega dele, ne devajo v rodivnik, marveč nadomeščajo rodivnik s prilogom, na pr. dnevno delo, večerna molitev, nočna tmina, nedeljska pridiga, pomladanska cvetlica, sejmski vol, božični kruh itd.

Vrnimo se sedaj k samostavnim imenom ne živih, pa vendar telesnih stvari.

Tu je zopet treba razločiti, ali gré za kako stanovito reč, ki jo govoreči ima pred sabo in jo drugim rečem te verste nekako nasproti postavlja, ali pa za vse reči tiste verste brez razločka. V prvem primeru, ker ni svojivnih prilogov, bode se rabil ali rodivnik s pristavkom (na pr. visokost te gore), ali tudi brez pristavka (na pr. pri iztoku reke v morje), ali pa s predlogom od, tudi z ali s, iz itd. (na pr. ključ od kašče; vrata od hleva; trava z ledine), pri zemljopisnih in narodopisnih imenih tudi s prilogom na ski (na pr. valovi Savski ali pa valovi reke Save, tudi menda valovi Save, nikoli pa ne: valovi Savini ali Savni; savski most; zgodovina ruska, za: Geschichte Russlands, še bolje pa, ker razločneje: zgodovina cesarstva ruskega).

V drugem primeru, (v katerem Nemci najraje stikajo po dva samostavnika skup, Latinci pa rabijo rodivnik, če